

مطالعه رفتار متدینان به جای مطالعه دین واقعی؛ از نقص‌های دین‌پژوهی معاصر

دین‌پژوهی معاصر به جای مطالعه دین واقعی، رفتار متدینان را مورد بررسی قرار می‌دهد؛ این يك نقص اساسی است و دین‌پژوهان ممکن است که با مطالعه رفتار متدینان، به ماهیت دین، کما هو حق، نرسند.

دین‌پژوهی معاصر به جای مطالعه دین واقعی، رفتار متدینان را مورد بررسی قرار می‌دهد؛ این يك نقص اساسی است و دین‌پژوهان ممکن است که با مطالعه رفتار متدینان، به ماهیت دین، کما هو حق، نرسند.

محمد محمدرضایی، عضو هیئت علمی و استاد پردیس قم دانشگاه تهران، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، به پرسش‌هایی درباره دین‌شناسی و دین‌پژوهی علمی و نسبت نتایج به دست آمده از پژوهش‌های دین‌شناسانه با آموزه‌های دینی و ماهیت دین و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهایی که در پژوهش‌هایی وجود دارد که از طریق علوم موجود در باب دین صورت می‌گیرد، پاسخ گفت.

محمدرضایی تعریف واژه دین را برای تعیین حدود دین‌پژوهی ضروری دانست و گفت: خود تعریف دین و این که چه مصادیقی را دین بدانیم و این که چه مفاهیم و عناصری را جزء مقومات دین بشماریم از جمله مباحثی است که دین‌پژوهان نیز درباره آن بحث کرده‌اند و پیچیدگی‌های خاصی پیدا کرده است؛ اما آن چه که مسلم است، ما در دین‌پژوهی باید تعریفی قراردادی از دین را بپذیریم و بگوئیم که برای مثال منظور ما از دین، ادیان ابراهیمی یا ادیان آسمانی است و یا به گونه دیگر قرارداد کنیم تا بتوانیم بررسی خود را آغاز کنیم.

این استاد دانشگاه تهران با اشاره به معنای عام دین در قرآن، اظهار کرد: شما مشاهده می‌کنید که قرآن می‌فرماید: «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ» در حقیقت دین نزد خدا همان اسلام است (آل عمران / 19). البته ما بنا به آیات قرآن، هم دین حق داریم و هم دین باطل، اما مجموعاً آن چه که از اشارات قرآن برمی‌آید، این است که دین همان اسلام و تسلیم بودن در برابر خداست که در قالب آئینی جلوه می‌کند که به عقیده ما در مراحل و مراتب مختلف ظهور و جلوه کرده و آخرین مرتبه آن با حضرت خاتم(ص) تحقق یافته است. اما امروزه در جهان غرب و برای مطالعه و بررسی دین، تعاریف گوناگونی از آن ارائه شده و از جنبه‌های مختلف به آن نظر شده است.

محمدرضایی این امر را ناشی از همان دشواری تعریف دین دانست و عنوان کرد: در مطالعات جدید در باب دین، بعضی‌ها به جنبه مفهومی و نظری آن توجه می‌کنند و بعضی‌ها به جنبه شهودی و عاطفی دین؛ عده‌ای جنبه اخلاقی دین را در نظر می‌گیرند و گروهی دیگر جنبه‌های عدالت‌محورانه و اقتصادی دین و یا جنبه‌های اجتماعی آن را مورد توجه قرار می‌دهند. بنابراین در دین‌پژوهی هر کسی دین را از يك جنبه مورد بحث و بررسی قرار داده است و باید گفت که بر اساس تعریفی که شما از دین ارائه می‌دهید، مطالعاتتان جهت می‌یابد.

محمد محمدرضایی: در حال حاضر در دین‌پژوهی ارکان مختلفی برای دین مطرح شده است و ارکان اسطوره‌ای و عقیدتی و اخلاقی را به همراه ابعاد اجتماعی و تجربی و عاطفی دین، جزء مبانی دین‌ساز شمرده‌اند و البته این جا نیز همچنان بحث‌های مفصلی در باب ارکان اصلی و فرعی دین وجود دارد.

این استاد و پژوهشگر فلسفه دین با توجه به همین نکته، به یکی از آسیب‌ها و نقص‌های دین‌پژوهی اشاره کرد و گفت: آن چه که امروزه به عنوان نقصی در دین‌پژوهی مطرح است، این است که دین‌پژوهی معاصر به جای مطالعه دین واقعی، رفتار متدینان را مورد بررسی قرار می‌دهد.

وی افزود: این يك نقص اساسی است و ممکن است که با مطالعه رفتار متدینان که همواره با نقص و کاستی و گناه همراه است و حق و باطل در آن به هم آمیخته شده است، به ماهیت دین، کما هو حق، و به شناخت دین حق نرسند.

محمد رضایی با اشاره به پشت سر گذاشته شدن مراحل و تحولاتی در دین‌پژوهی و گاه مواجه شدن منظرها و رویکردهای دین‌پژوهان با نارضایتی دینداران، عنوان کرد: در حال حاضر در دین‌پژوهی ارکان مختلفی برای دین مطرح شده است و ارکان اسطوره‌ای و عقیدتی و اخلاقی را به همراه ابعاد اجتماعی و تجربی و عاطفی دین، جزء مبانی دین‌ساز شمرده‌اند و البته این‌جا نیز همچنان بحث‌های مفصلی در باب ارکان اصلی و فرعی دین وجود دارد.

وی درباره رویکردهای مطرح در بررسی دین که هر کدام نگاهی متفاوت به ارکان دین دارند، بیان کرد: به اجمال می‌توان به رویکرد مردم‌شناختی، رویکرد پوزیتویستی و طبیعت‌گرایانه، رویکرد اخلاقی، رویکرد جامعه‌شناختی، رویکرد پراگماتیستی، رویکرد پدیدارشناختی، رویکرد تحلیلی به دین و رویکرد اگزیستانسیالیستی به دین اشاره کرد که هر کدام از این رویکردها می‌تواند مباحث مفصلی را رقم بزند.